

WERKEN AAN WERK

Een evaluatie van penitentiaire arbeid
Samenvatting

Jos Kuppens
Juno van Esseveldt
Anton van Wijk

Beke *reeks*

Samenvatting

Sinds 2013 wordt de penitentiaire arbeid in de arbeidsbedrijven van de 22 PI's aangeboden onder de merknaam In-Made. Daarvoor deed elke PI dat afzonderlijk. In-Made stelt zich ten doel bij te dragen aan de vermindering van de recidive en wil de kosten van de penitentiaire arbeid beperken. Bij de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) van het Ministerie van Justitie en Veiligheid bestaat de behoefte om inzicht te krijgen in de effecten van de arbeid die gedetineerden in detentie verrichten. Bureau Beke heeft in opdracht van het WODC een onderzoek uitgevoerd met de volgende probleemstelling:

Welke bijdrage levert de arbeid aan een stimulerend leef- en werkklimaat en wat zijn de effecten van de (diverse vormen van) penitentiaire arbeid voor het toekomstperspectief van (ex-)gedetineerden op het terrein van (on)betaald werk na detentie?

Onderzoeksactiviteiten

Om invulling te geven aan het onderzoek zijn diverse onderzoeksactiviteiten uitgevoerd. Om na te gaan of er wetenschappelijke evidentie bestaat voor de aanname dat penitentiaire arbeid kan bijdragen aan het versterken van de arbeidsmarktpositie van gedetineerden en daarmee een vermindering van het recidiverisico, is een literatuurstudie uitgevoerd. Deze studie is gebruikt als input voor de tweede onderzoeksactiviteit, een vragenlijst onder gedetineerden (N=424) in zeven penitentiaire inrichtingen (PI's) en onder werkmeesters (N=345) in nagenoeg alle PI's. Tijdens het invullen van de vragenlijsten door de gedetineerden zijn gesprekken met hen en met werkmeesters, hoofden Arbeid en casemanagers gevoerd. De gesprekken hadden betrekking op onder andere de motivatie om te werken, het aanbieden van opleidingen, de arbeidsomstandigheden en de visie

op de periode na detentie. Om na te gaan in welke (werk)situatie gedetineerden zich na hun detentie bevinden en om te kijken of ze hebben gerecidiveerd, zijn DJI- en CBS-data opgevraagd. Het betrof data van 935 gedetineerden die in 2017 uit detentie zijn gekomen. Het jaartal 2017 is bewust gekozen om gedetineerden minimaal twee jaar na uitstroom uit detentie te kunnen volgen. Er is dan sprake van eventuele 'terugval op de korte termijn'. Een oordeel over recidive op de (middel)lange termijn blijft in onderhavig onderzoek achterwege. Verder zijn gedetineerden met minimaal drie maanden detentie geselecteerd. Voor iedere gedetineerde met minimaal drie maanden detentieduur wordt namelijk een plan met de te behalen gedragsdoelen geformuleerd. Dit zogenaamde Detentie- en Re-integratieplan vormt de leidraad voor de invulling van de detentieperiode en -fasering richting uitstroom. Ook wordt gekeken welke activiteiten kunnen bijdragen aan een succesvolle terugkeer in de maatschappij.

Wijze van opzet van penitentiaire arbeid

In de PI's in Nederland wordt sinds 2013 arbeid aangeboden via penitentiaire productiebedrijven, onder de naam 'In-Made' (intramurale arbeid) en 'Ex-Made' (extramurale arbeid). Het doel hiervan is om gedetineerden (werknemers)vaardigheden en eventueel vakbekwaamheid bij te brengen om een gunstiger toekomstperspectief voor deze groep te creëren. Daarnaast is het terugdringen van recidive als doel benoemd.

Penitentiaire arbeid vormt een onderdeel van de persoonsgerichte aanpak bij detentie. De arbeidsbedrijven lijken zoveel mogelijk op gewone bedrijven, zodat gedetineerden leren hoe zij zelf verantwoordelijkheid zijn voor de productie en de werksfeer.

Het merendeel van de werkzaamheden bestaat uit productiewerk, zoals verpakken/ompakken en monteren/demonteren/recyclen. Daarnaast bestaat de mogelijkheid om specialistisch werk te doen, zoals metaal- en houtbewerking, schilderwerk en werk in de groenvoorziening.

Het is voor gedetineerden mogelijk om een opleiding of cursus te volgen en certificaten te behalen. Daarom is bij In-Made een vorm van praktijkleren ontwikkeld waarbij de gedetineerden al werkend leren. In-Made is dan ook benoemd als een erkend leerbedrijf.

Bij aantoonbaar goed gedrag kan een gedetineerde in de laatste fase van zijn detentie buiten de gevangenis werken. Dit gebeurt onder de naam Ex-Made, waarbij werkplekken gezocht worden die aansluiten bij de vaardigheden van de gedetineerden.

Belangrijkste onderzoeksbevindingen

De onderzoeksbevindingen zijn in deze samenvatting opgedeeld naar verschillende thema's.

Uitkomsten van de literatuurstudie

In enkele Nederlandse onderzoeken wordt betaald werk als een belangrijke factor voor recidivereductie gezien. Alleen is in Nederland nog geen onderzoek naar de invloed van penitentiaire arbeid op recidivereductie gedaan. Uit internationaal onderzoek blijkt dat er sprake is van versterkende en remmende factoren van penitentiaire arbeid op recidive. Als penitentiaire arbeid aansluit op werk buiten de PI en als specialistisch werk en scholing wordt aangeboden, dan kan dit een recidivereducerend effect hebben.

In Nederland zijn diverse recidivestudies verricht waaruit blijkt dat verschillende factoren recidiveverhogend, maar ook -verlagend kunnen werken. Zo wordt de recidivekans verhoogd door bepaalde persoonskenmerken (bijvoorbeeld mannelijk geslacht, jongere leeftijd), delictkenmerken (bijvoorbeeld een hoger aantal eerdere strafzaken en vermogensdelicten), een korte detentieduur (tot 6 maanden) en de situatie na detentie (bijvoorbeeld een uitkering, alleenwonend en een laag inkomen).

Daarnaast blijkt uit onderzoek dat de recidivekans vermindert door bepaalde persoonskenmerken (bijvoorbeeld vrouwelijk geslacht, ouderen of geboren in een ander Westers land), de situatie na detentie (bijvoorbeeld het hebben van werk en een partner), bepaalde beleidsmaatregelen (bijvoorbeeld de maatregel Inrichting voor Stelselmatige Daders en de samenwerking in veiligheidshuizen) en bepaalde macrofactoren (bijvoorbeeld meer technische sepots/vrijspraken en meer getroffen beveiligingsmaatregelen door burgers).

Meningen van gedetineerden en werkmeesters

De meningen van gedetineerden zijn vaak terug te voeren op het onderscheid tussen productiewerk en specialistisch werk. Gedetineerden die specialistisch werk uitvoeren werken meer uren en volgen vaker een opleiding in detentie. Bovendien zijn zij meer intrinsiek gemotiveerd. De productiewerkers moeten die stimulansen van buitenaf krijgen om het werk uit te voeren. Om die reden geven werkmeesters aan dat zij gedetineerden bij de intake graag willen uitvragen over hun motivatie en hun capaciteiten om gericht te kunnen begeleiden en opleiden.

Toch verschillen beide typen gedetineerden niet altijd zo sterk van mening. Als het gaat om de visie op de eigen toekomstige ontwikkeling hebben ze een

nagenoeg gelijke mening: er ontstaan weinig verschillen tussen vak- en productiewerkers voor wat betreft de wens om meer certificaten te halen en de wens om na detentie te gaan werken.

Zowel gedetineerden als werkmeesters staan betrekkelijk kritisch tegenover de aard van de werkzaamheden. Het werk wordt regelmatig als 'geestdodend' bestempeld, waarbij in hoofdzaak gewezen wordt op productiewerk. Werkmeesters wijzen in het algemeen op het belang van meer uitdagend werk, maar beseffen ook dat dit niet voor iedere gedetineerde is weggelegd vanwege beperktere motivatie en cognitieve vermogens.

Het toekomstperspectief van gedetineerden na penitentiaire arbeid

Hoewel hier in de internationale literatuur voorzichtige aanwijzingen voor zijn, leveren de onderzoeksbevindingen vooralsnog geen basis om aan te nemen dat penitentiaire arbeid gunstig uitwerkt op het arbeidsperspectief van gedetineerden na detentie. Uit het onderzoek blijkt juist dat in de onderzoekspopulatie sprake is van een afname in werkenden/studerenden als de periode voor detentie wordt vergeleken met de periode daarna: 46 procent werkt/studeert voor detentie tegenover 32 procent na detentie.

Ook blijkt dat de gedetineerden een betrekkelijk lage verwachting hebben van de invloed van penitentiaire arbeid op het vinden van werk na detentie. Onder gedetineerden heerst vooral de mening dat het strafblad bepalender is voor de toekomst dan het werkaanbod in detentie.

Recidive na penitentiaire arbeid

Om een vergelijking in recidive te maken, is getracht een vergelijking te maken tussen de onderzoekspopulatie en de gehele gedetineerdenpopulatie. In dit onderzoek zijn analyses uitgevoerd op een gedetineerdenpopulatie met een minimale detentieduur van drie maanden omdat deze groep een Detentie & Re-integratieplan krijgt aangeboden en penitentiaire arbeid voor hen verplicht is. Uit onderzoek is bekend dat juist kortverblijvenden (tot zes maanden detentie) een hogere recidivekans hebben. Daarnaast blijkt de groep kortverblijvenden ook sterk oververtegenwoordigd in de gehele gedetineerdenpopulatie. Daardoor is de proportie gedetineerden die na bepaalde tijd recidiveert slecht vergelijkbaar tussen de onderzoekspopulatie en de gehele gedetineerdenpopulatie. Bijgevolg is het niet mogelijk om betrouwbare uitspraken te doen over het effect van de inzet van In- en Ex-Made op het recidiverisico na uitstroom.

Bijdrage van penitentiaire arbeid aan een stimulerend leef- en werkklimaat

Met name voor specialistisch werk is sprake van een stimulerend leef- en werkklimaat, zo blijkt uit de literatuur en deels ook uit andere onderzoeksbevindingen. Het blijkt dat ongeveer de helft van de gedetineerden in de onderzoekspopulatie een opleiding heeft gevolgd of een certificaat heeft behaald; gedetineerden die specialistisch werk verrichten vaker dan 'productiewerkers'.

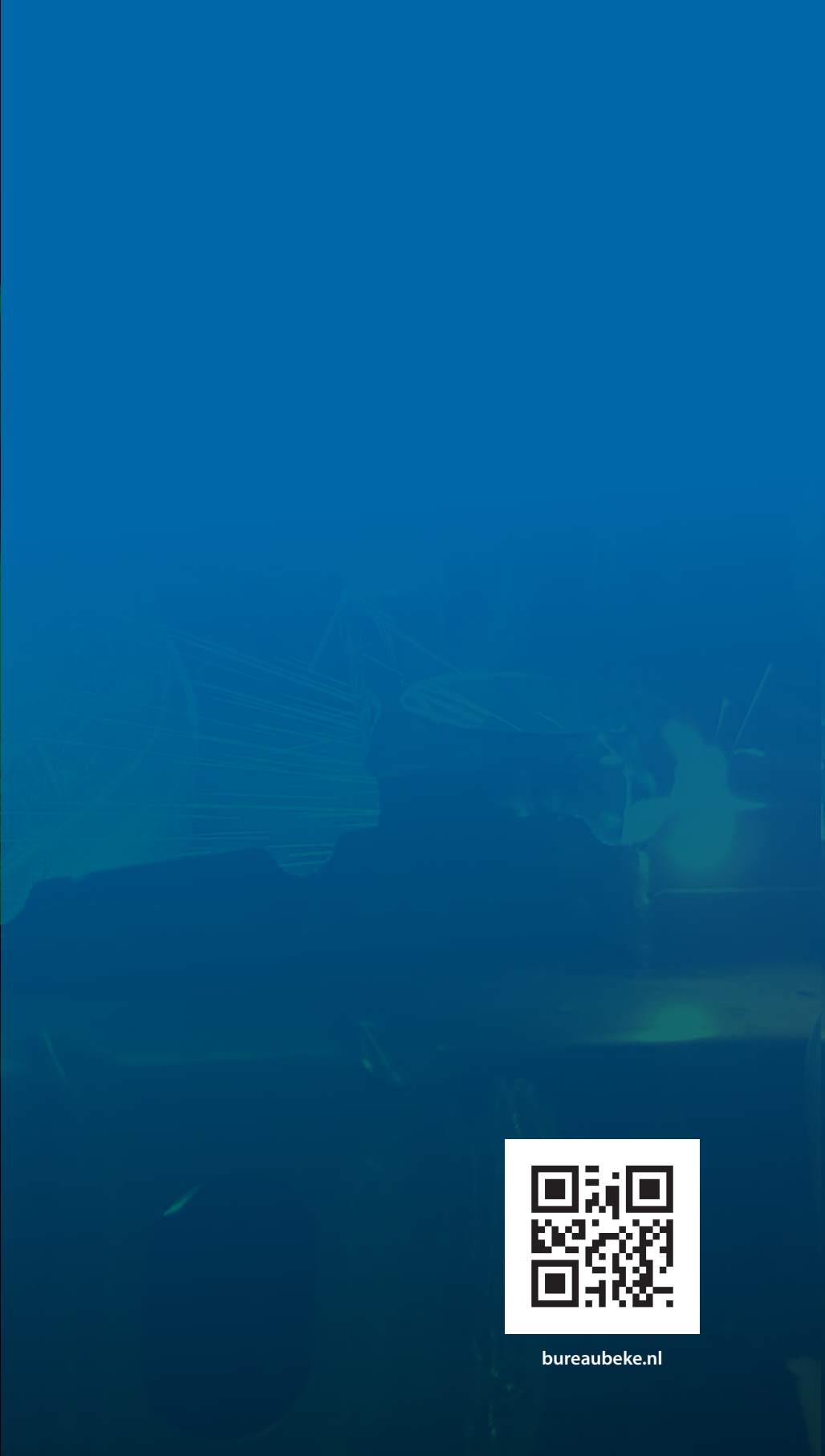
'Specialisten' blijken ook vaker intrinsiek gemotiveerd en hebben meer plezier in het werk dan productiewerkers. Daarnaast zijn specialisten vaker van mening dat het werk hen helpt bij het vinden van werk na detentie. Er zit toch een grens aan het effect van specialistisch werk. Deze groep heeft geen grotere behoefte om meer opgeleid te worden en heeft geen sterker voornemen om na detentie te gaan werken dan de groep 'productiewerkers'.

Een duidelijke boodschap die gedetineerden naar voren brengen, is dat de financiële vergoeding die ze voor het werk krijgen voor hen het belangrijkste motief is.

Penitentiaire arbeid in de toekomst

Via de nog in te voeren Wet straffen en beschermen zal penitentiaire arbeid niet meer verplicht zijn, maar nog wel aangeboden worden. Daarnaast zal extramurale arbeid op meer plekken in Nederland aangeboden worden. Deze ontwikkelingen bieden de kans om meer maatwerk aan te bieden aan gedetineerden die a) de capaciteiten hebben om specialistisch werk te verrichten en b) hiervoor gemotiveerd zijn. Ook krijgen gedetineerden hierdoor meer de mogelijkheid om in de buurt te werken van waar ze na detentie wonen, hetgeen de kans op werkbehoud vergroot. Het voeren van intakegesprekken bij aanvang van de detentie lijkt het geëigende middel om op voorhand te selecteren op gedetineerden met veel arbeidsmogelijkheden na detentie. Op grond van de onderzoeksbevindingen lijkt een aantal aanvullende kenmerken relevant om mee te nemen in de intake. Het gaat dan bijvoorbeeld om de aard en omvang van de eerder gepleegde misdrijven, de detentieduur en de, bij voorkeur, stabiele thuissituatie.

Wel zal voor een substantieel deel van de gedetineerden productiewerk de enige optie zijn. Van dit soort werk mag niet verwacht worden dat dit bijdraagt aan werkkansen na detentie of aan een recidivereducerend effect.

bureaubeke.nl